

הפטרת יום הכיפורים

ואמר סלו סלו פנו דרך הרימו מכשול מדרך עמי: ס כי כה אמר רם ונשא שכן עד וקדוש שמו מרום וקדוש אשכנן ואת דכא ושפל רוח להחיות רוח שפלים ולהחיות לב נדכאים: כי לא לעולם אריב ולא לנצח אקצוף כי רוח מלפני יעטוף ונשמות אני עשיתי: ... בורא נב שפתיים שלום שלום לרחוק ולקרוב אמר ה' ורפאתיו: ... קרא בגרון אל תחשך פשוט הרם קולך והגד לעמי פשעם ולבית יעקב חטאתם: ואותי יום יום ידרשון ודעת דרכי יחפצון כגוי אשר צדקה עשה ומשפט אלהיו לא עזב ישאלוני משפטי צדק קרבת אלהים יחפצון: ... הכזה יהיה צום אבחרהו יום ענות אדם נפשו הלכך כאגמן ראשו ושק ואפר יציע הלזה תקרא צום ויום רצון לה': הלוא זה צום אבחרהו פתח חרצבות רשע התר אגדות מוטה ושלח רצוצים חפשים וכל מוטה תנתקו: הלוא פרס לרעב לחמך ועניים מרודים תביא בית כי תראה ערם וכסיתו ומבשרך לא תתעלם: אז יבקע פשחך אורך וארכתך מהרה תצמח והלך לפניך צדקך כבוד ה' יאסף: (ישעיהו נז יד, נח יד).

במדבר רבה טו טז – סולו סולו הרימו מכשול

אמרו ישראל לפני הקב"ה: ריבוננו של עולם, אתה יודע כוחו של יצר הרע שהוא קשה. אמר להם הקב"ה: סיקלו אותו קמעה בעולם הזה, ואני מעבירו מכם לעתיד, שנאמר: "סולו סולו המסילה סקלו מאבן" (ישעיהו סב י). וכן הוא אומר: "ואמר סולו סולו פנו דרך הרימו מכשול מדרך עמי" (שם נז יד). ולעולם הבא אני עוקרו מכם: "והסירותי לב האבן מבשרכם ונתתי לכם לב בשר" (יחזקאל לו כו). כך דרש ר' תנחומא.¹

מסכת מגילה לא ע"א – רם ונשא, את דכא ושפל רוח

ביום הכיפורים קורין אחרי מות (ויקרא טז) ומפטירין כי כה אמר רם ונשא (ישעיהו נז טו), ובמנחה קורין בעריות ומפטירין ביונה.² אמר רבי יוחנן: כל מקום שאתה מוצא גבורתו של הקב"ה אתה מוצא ענוותנותו; דבר זה כתוב בתורה ושנוי בנביאים ומשולש בכתובים. כתוב בתורה: "כי ה' אלהיכם הוא אלהי האלהים ואדני האדנים" (דברים י), וכתוב בתורה: "עושה משפט יתום ואלמנה". שנוי בנביאים: "כה אמר רם ונשא שוכן עד וקדוש שמו" (ישעיהו נז טו), וכתוב בתורה: "ואת דכא ושפל רוח". משולש בכתובים דכתיב: "סלו לרעב בערבות ביה שמו" (תהלים סח ה), וכתוב בתורה: "אבי יתומים ודין אלמנות".⁴

¹ וכן הוא בגמרא סוכה נב א שמדובר ביצר הרע: "שבעה שמות יש לו ליצר הרע. הקב"ה קראו רע ... משה קראו ערל ... דוד קראו טמא ... שלמה קראו שונא ... ישעיה קראו מכשול, שנאמר: סולו סולו פנו דרך הרימו מכשול מדרך עמי". זה אותו "שאר שבעים" שמעבד ומחבל בכל (ברכות יז ע"א, ירושלמי ברכות ד ב). בעקבות כל אלה הלך גם רש"י בפירושו כאן: "ואמר סולו סולו - כה אמר הנביא בשמי לעמי כבשו מסילה סלולה פנו יצר הרע מדרכיכם: הרימו מכשול - סלקו האבנים שאתם נכשלים רגליכם בהם הם הרהורי רשע". אבל אין פסוק יוצא מידי פשוטו כפי שמבאר רד"ק: "ואמר סולו סולו - החוסה בי יאמר במגפת האויב: סולו סולו פנו דרך, כי המכשול שהיה בדרכים הנך, והוא האויב שלא היו יכולים ישראל לבוא ירושלים מפני האויב. אמר פנו להם הדרך עתה והרימו המכשול, אם יש בדרכים אבני מכשול הרימו אותם כי המכשול הגדול והוא האויב כבר הוסר". ובמקום אחר אומר ישעיהו: "עברו עברו בשערים פנו דרך העם סלו סלו המסלה סקלו מאבן הרימו נס על העמים" (סב י), שם ודאי היא דרך הגאולים לשוב לארץ. ראו עוד פירוש דעת מקרא כאן, אשר מנסה לשלב את השיבה לארץ עם התשובה לה: "משום שהשיבה אל ארץ ישראל היא גם השיבה אל ה', שהרי הדרים בחוץ לארץ - כאילו עובדים עבודה זרה". לאור כל זאת, בפשט ובדרש, נראה שלא בכדי בחר מסדר ההפטרות להתחיל בפסוק ששייך לפרשה קודמת, שבינו ובין הפסוק הבא, מפרידה פרשה סתומה (האות "ס"). הוא מבקש לפתוח את הפטרת יום הכיפורים בקריאה: "סולו סולו פנו דרך, הרימו מכשול מדרך עמי" ליחיד ישעיה תשובה ולעם שישב לארצו. יש קשר ברור בין תשובה ושיבה, בין תשובה מעבירות ושיבה לארץ (ממנה גלו בגלל העבירות). קשר זה מצוי בתורה בפרשת התשובה בפרק לא בדברים, פרשת וילך. ראו שם דברינו [מתשובה לשיבה](#).

² מכאן משמע בפשטות שהיו מתחילים את ההפטרות בפסוק טו: "כי כה אמר רם ונשא וכו'", הפסוק השני בהפטרות שלנו, אשר פותח כאמור פרשה (פיסקא) חדשה; ואולי רק מאוחר יותר הוסיפו את הפסוק: "ואמר סולו סולו פנו דרך וכו'" אשר שייך לפרשה (פיסקא) הקודמת וחותרם אותה. ראו פירוש רש"י בגמרא מגילה שם: "כי כה אמר רם ונשא - ואמר: סולו סולו שמדבר במידת התשובה: הלוא זה צום אבחרהו". ראו גם סידור רש"י המסביר את סדר הקריאה ביום הכיפורים, סימן ריג: "ובשנייה (בספר התורה השני שמוציאים) קורא המפטיר בסדר פנחס ובעשור לחודש השביעי, ומפטיר ואמר סלו כי כה אמר רם ונשא, שמקבל וגוזר חיים לשבים". האם רש"י הוא מחדש המסורת שמתחילים בפסוק ואמר סולו סולו?

³ אחריו, בסמוך.

⁴ מדרשים ופרשנים רבים על הפסוק השני בהפטרות: "כי כה אמר רם ונשא וכו'", ומפתחים את המוטיב של שילוב שגב הקב"ה ורוממותו עם מבטו על הדלים והנדכאים דווקא - מוטיב מרכזי בהפטרות זו וביום זה. ראו מדרש תנחומא (בובר) פרשת וירא סימן ג: "אמרו רבותינו בשם ר' אליעזר בן פדת: בשבעה מקומות אתה מוצא שהשווה הקב"ה עצמו עם לבבות הנמוכים, מניין? שנאמר: כי ה' אלהיכם הוא אלהי האלהים וגו' (דברים י יז), ראו כמה גבורה וכמה שבח! ומה כתיב אחרי? עושה משפט יתום ואלמנה (שם שם). וכתוב: כי רם ה' ושפל יראה וגו' (תהלים קלח ו), וכתוב: כי כה אמר רם ונשא שוכן עד וקדוש שמו מרום וקדוש אשכנן ואת דכא ושפל רוח (ישעיה נז טו), וכתוב: כה אמר ה' השמים כסאי והארץ הדום רגלי וגו' (ישעיהו סו א), וכתוב: ואת כל אלה ידי עשתה וגו' ואל זה אביט אל עני ונכה רוח וגו' (שם, והשאר בספר תהלים). כך גם במדרש תהלים (בובר) מזמור ד: " ... כסא הכבוד

בראשית רבה כד ד – לא לעולם אריב

דבר אחר: "זה ספר תולדות אדם". כתיב: "כי לא לעולם אריב" (ישעיה נז טז) - עם אדם הראשון, "ולא לנצח אקצוף" (שם) - עם תולדותיו.⁵ "כי רוח מלפני יעטוף" (שם) אמר רבי הונא: הרוח הזה בשעה שהוא יוצא לעולם הוא מבקש להחריב את העולם, והקב"ה מְרַשְׁלוּ בהרים וּמְשַׁבְּרוֹ בגבעות, ואומר לו: היזהר שלא תזיק בריותי, מאי טעמיה? "כי רוח מלפני יעטוף". מה הוא יעטוף? מתישו, כמו שאתה אומר: "בְּהִתְעַטֵּף עָלַי נִפְשִׁי אֶת ה' זְכַרְתִּי וַתָּבוֹא אֵלַי תִּפְלְתִּי אֶל הַכֹּל קִדְשָׁךְ" (יונה ב ח). אמר ר' הונא: בשלשה מקומות יצתה רוח שלא במשקל וכבר היה לה להחריב את העולם ... בימי איוב ... בימי יונה ... בימי אליהו ... בימי יונה שנאמר: "וה' הטיל רוח גדולה אל הים" (יונה א ד).⁶

ויקרא רבה טז ט - שלום שלום לרחוק ולקרוב

"בּוֹרָא נִיב שְׁפָתַיִם שְׁלֹמֶם שְׁלֹמֶם לְרָחוֹק וּלְקָרֹב אָמַר ה' וּרְפָאֵתִיו" (ישעיה נז יט). "בורא ניב שפתים" - ר' יהושע בן לוי אמר: אם הניבו שפתיו של אדם בתפילה, יהא מובטח שנשמעת תפילתו. מאי טעמא? "תכין לבס, תשמע אזנך" (תהלים י ז), ואומר: "בורא ניב שפתים שלום לרחוק ולקרוב". אם לקרוב, כבר שלומו ממנו ובו. אם לרחוק – זה ... שהיה רחוק ונעשה קרוב.⁷

אליהו זוטא (איש שלום) פרשה כב – קרא בגרון אל תחשוך

אמר להם ר' אליעזר לתלמידיו: בניי, יכולין אתם לעמוד בתוכחות? אמרו לו: יהי רצון לדברים שתודיענו.⁸ מיד פתח ואמר: "קרא בגרון אל תחשוך" (ישעיה נח א), זהו שנאמר ברוח הקודש על ידי ישעיה הנביא: "לכו נא ונוכחה יאמר ה' " (ישעיהו א יח).⁹ כנגד מי אמר ישעיה מקרא זה? לא אמרו אלא כנגד בעלי תשובה, שהקב"ה

כנגד כולן, ועל כסא הכבוד הזה ולמעלה מכולן מלך רם ונשא שוכן עד וקדוש שמו (ישעיה נז טו). ואעפ"י שהוא רם ונשא, שריו את דכא ושפל רוח (ישעיהו שם). ואדם נכנס לבית הכנסת ועומד ומלחש שם תפילתו, והקב"ה מאזין. הדא הוא דכתיב: כה' אליהו בכל קראנו אליו (דברים ז ז). ראו דברינן **אלהים קרובים** בפרשת ואתחנן. ובלשונו הקצרה של רש"י על הפסוק שלנו: "מרום וקדוש - אני שוכן ומשם אני עם דכא ושפל רוח שאני מרכין שכינתי עלי". וכבר נדרשנו למוטיב דומה בדברינן **זבחי אלהים רוח נשברה** בפרשת צו.

⁵ אנוניו בפסוק השלישי: "כי לא לעולם אריב וכו'". הקשר של ימי הרחמים והסליחות עם אדם הראשון, נמצא גם במדרשים על ראש השנה (פסיקתא דרב כהנא בחודש השביעי, ויקרא רבה כט ועוד). לפי המסורת, היום השישי לבריאה (שהחלה ב"ה באלול) בו נברא אדם הראשון, היה ראש השנה (מה שלא יכול לחול בלוח שלנו). בו ביום חטא ונדון ונסלח לו (ולפי שיטות אחרות, פסיקתא רבתי מו, מדרש תהלים צב, השבת שנכנסה דחתה את גירושו עד למוצאי שבת ואז נזקק לאור ולמד ליצר אותו). אנו באים לא רק מכוח תקדים הדין של אדם הראשון ("אתה סימן לבניך, כשם שנכנסתה לפניי בדין ביום הזה ויצאתה בדימוס, כך עתידין בניך להיות נכנסין לפניי בדין ביום הזה ויוצאין בדימוס", שם); אלא גם מכוח ההבטחה שלא לעולם יהיה הריב ולא לנצח הקצף. (בדומה להבטחה לנח שלא יהיה עוד מבול, אותה אנו מזכירים בזכרונות בראש השנה). התוספת של ישעיהו היא החיבור עם ספר בראשית, ספר תולדות האדם. וד"ק שמדובר באדם הראשון, אבי כל האנושות, לא אבות האומה הישראלית דווקא. ראו ירושלמי נדרים פרק ט הלכה ד "ואהבת לרעך כמוך [ויקרא יט יח]. רבי עקיבה אומר: זהו כלל גדול בתורה. בן עזאי אומר: זה ספר תולדות אדם [בראשית ה א], זה כלל גדול מזה".

⁶ את סיומת המדרש הבאנו עפ"י נוסח המקבילה במדרש ויקרא רבה טו א. התוספת ליום הכיפורים, דרך הקשר ליונה, היא הרוח המבקשת להרוס ונמצאת עוטפת, זו שמבקשת להחריב את העולם והקב"ה מְרַשְׁלָהּ, מחשלה ומשַׁבְּרָה עד שהיא הופכת לרוח העוטפת את תפילתנו, ככתוב בתהלים עז ד: "אֲזַכְּרָה אֱלֹהִים וְאֶהְיֶה אֲשִׁיחָה וְתִתְעַטֵּף רוּחִי סֶלָה". ובתהלים קמב ד: "בְּהִתְעַטֵּף עָלַי רוּחִי וְאֶתָּה יְדַעַת נְתִיבָתִי" ושם קמג ד: "וְתִתְעַטֵּף עָלַי רוּחִי בְּתוֹכִי יִשְׁתַּוְּמֶם לִבִּי". וכבר שהיו מי שהמשיכו את הספינה של יונה לעולם בזעיר אנפין. מה גרם לה לרוח שתתעטף? האם רק שבועת הקב"ה: "כי לא לעולם אריב ולא לנצח אקצוף"? או שמא תפילותינו והכרתנו בקטנותנו: "תפילה לעני כי יעטוף"? ראו פירוש רש"י על הפסוק בהפטרה: "כי רוח מלפני יעטוף - כאשר רוח האדם שהוא מלפני, שניתן בו מאתי, יעטוף, יודה ויכנע על מעלו". ועד כאן דברינו על הפסוק השלישי בהפטרת היום.

⁷ מדרש זה מבוסס, כך נראה על ירושלמי ברכות פרק ה הלכה ה, שם, על בסיס המשנה בברכות פרק ה משנה ה המספרת על רבי חנינא בן דוסא "שהיה מתפלל על החולים ואומר זה חי וזה מת. אמרו לו: מנין אתה יודע? אמר להן: אם שגורה תפילתי בפי, יודע אני שהוא מקובל; ואם לאו, יודע אני שהוא מטורף". על בסיס משנה זו, מביאה הגמרא את המעשה ברבן גמליאל "שחלה בנו ושלח שני תלמידי חכמים אצל רבי חנינא בן דוסא בעירו. אמר לון: המתינו לי עד שאעלה לעלייה ועלה לעלייה וירד. אמר להן: בטוח אני שנינוח בנו של רבן גמליאל מחלייו. וסיימו - באותה שעה תבע מזון". אבל מדרשים אחרים מפתחים על בסיס פסוק זה את ההבדל בין בעלי תשובה (רחוק) וצדיקים גמורים (קרוב). ראו מדרש תהלים (בובר) מזמור קכ: "אמר ישעיהו: שלום שלום לרחוק ולקרוב וגו' (ישעיה נז יט), אמר הקב"ה: אני ידי פשוטות לבעל תשובה איני מחזיר בריה מי שנתן לי לבו בתשובה, לכן נאמר שלום שלום לרחוק ולקרוב, וכל מי שיבא אצלי אני בא אצלו ומרפא אותו, שנאמר: ורפאתיו". הרחוק קודם לקרוב. ראו גם משנת רבי אליעזר פרשה יא עמוד 210: "מדת בשר ודם, אדם גונב וגוזל ימים רבים, וכשהוא מניח את מעשיו וחוזר בתשובה, אותה שעה מגלגלין עליו את הכל. אבל הקב"ה הוא אינו כן, אלא אדם חוטא לפניו ימים רבים, וכיון שהוא מניח את מעשיו, וחוזר למוטב, אותה שעה אין מזכירין לו שום חטא בעולם, שנאמר: כל חטאותיו אשר עשה לא תזכרנה לו. וזה הוא חסדו, שנאמר: בורא ניב שפתים שלום שלום לרחוק [ולקרוב]. רחוקים, אלו בעלי תשובה. קרובים, אלו צדיקים גמורים. מפני מה, שהללו הכירו ושבנו, ואלו לא הכירו ושבנו. וזו חסדו, שנאמר: חסדך ה' מלאה הארץ".

⁸ שייוודעו לנו הדברים שיווכח כדברך. לשון קצת משונה, אבל אפשר שזה המקור לביטוי השגור בפינו: "יהי רצון" במשמעות שהלואי שכך יקרה. או אולי הכוונה שיהיו הדברים לרצון, שאנחנו מתחייבים לקבלם ברצון לעשותם ולממשם.

⁹ נוכחה, מלשון תוכחה או וויכוח. ראו שבת פט ע"ב: "דרש רבא: מאי דכתיב: לכו נא ונוכחה יאמר ה' ... לעתיד לבא יאמר להם הקב"ה לישראל: לכו נא אצל אבותיכם ויוכיחו אתכם". ובמדרש ויקרא רבה כז ו: "בשלשה מקומות בא הקב"ה להתווכח עם ישראל

ידיו פרושות לקבל שבים, ואומר: מתי יעשו תשובה ואקבל אותם בתשובה שלמה לפני, שנאמר: "וידי אדם מתחת כנפיהם" (יחזקאל א ח), מלמד שהקב"ה יושב על כסא כבודו וידיו פרושות מתחת כנפי החיות לעושי תשובה ואומר: מתי יעשו ישראל תשובה שלימה לפני.¹⁰

מסכת חגיגה דף ה עמוד ב – ואותי יום יום ידרשון

רב אידי אבוב דרבי יעקב בר אידי הוה רגיל דהוה אזיל תלתא ירחי באורחא וחד יומא בבי רב. והוה קרו ליה רבנן: בר בי רב דחד יומא.¹¹ חלש דעתיה. קרי אנפשיה: "שְׁחַק לְרַעְהוּ אֶהְיָה" (איוב יב ד).¹² אמר ליה רבי יוחנן: במטותא מינך לא תעניש להו רבנן. נפק רבי יוחנן לבי מדרשא ודרש: "ואותי יום יום ידרשון ודעת דרכי יחפצון", וכי ביום דורשין אותו ובלילה אין דורשין אותו? אלא לומר לך: כל העוסק בתורה אפילו יום אחד בשנה - מעלה עליו הכתוב כאילו עסק כל השנה כולה. וכן במידת פורענות, דכתיב: "במספר הימים אשר תרתם את הארץ יום לשנה יום לשנה וכו' (במדבר יד לד). וכי ארבעים שנה חטאו? והלא ארבעים יום חטאו! אלא לומר לך: כל העובר עבירה אפילו יום אחד בשנה - מעלה עליו הכתוב כאילו עבר כל השנה כולה.¹³

תוספתא מסכת תענית (ליברמן) פרק א – למה צמנו ולא ראית

סדר תעניות כיצד? מוציאין את התיבה לרחובה של עיר ונותנין עליה אפר מקלה ולא היו מתעלפין עליה,¹⁴ אחד יושב ומשמרה כל היום. זקן שבהם אומר לפנייהם דברי כיבושין: בניי, יתבייש אדם מחבירו ואל יתבייש אדם ממעשיו. מוטב יתבייש אדם מחבירו ואל יהא הוא ובניו מציבין ברעב.¹⁵ וכן הוא אומר: "למה צמנו ולא ראית". תדע מהו משיבן: "הן ביום צומכם וגו' הן לריב ומצה תצמו וגו' הכזה יהיה צום אבחרהו יום ענות אדם וגו'". אלא אי זהו צום שאני רוצה בו? "פתח חרצובות רשעי". אם היה שרץ בידו של אחד, אפילו טובל בשילוח ובכל מימי בראשית אינו טוהר (טהור) לעולם. השליך שרץ מידו, עלתה לו טבילה בארבעים סאה. וכן הוא אומר: "ומודה ועוזב ירוחם", ואומר: "נשא לבבינו אל כפים וגו'".¹⁶

ושמחו אומות העולם ואמרו כלום אילו יכולין להתווכח עם בוראן, עכשיו הוא מכלן מן העולם. בשעה שאמר להן לכו נא ונוכחא יאמר ה' (ישעיה א, יח). כיון שראה הקב"ה שאומות העולם שמיחין הפכה להם לטובה: אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו (שם). באותה שעה תמהו אומות העולם ואמרו זו תשובה וזו תוכחה". אומות העולם תמהות כיצד זה נעלמה התוכחה, אבל תוכחה נכונה מביאה לתשובה, כדברי רמב"ם בהלכות תשובה פרק ד הלכה ב: "שהתוכחה גורמת לתשובה שבזמן שמודיעין לו לאדם חטאיו ומכלימין אותו חוזר בתשובה ... וכן ישעיהו הוכיח את ישראל ואמר הוי גוי חוטא ... וכן צוהו האל להוכיח לחטאים שנאמר: קרא בגרון אל תחשוך, וכן כל הנביאים הוכיחו לישראל עד שחזרו בתשובה. לפיכך צריך להעמיד בכל קהל וקהל מישראל חכם גדול וזקן וירא שמים מנעוריו ואהוב להם שיהא מוכיח לרבים ומחזירן בתשובה". אבל לתוכחה יש גם גבולות ומגבלות, ראו דברינו [הוכח תוכיח את עמיתך](#) בפרשת קדושים.

¹⁰ בגמרא יומא פו ע"א: "אמר רבי לוי: גדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד, שנאמר: שובה ישראל עד ה' אלהיך", ואילו כאן, יד אנושית, בדמות אדם, יוצאת מכסא הכבוד ומקבלת את השבים. שהרי התשובה וכסא הכבוד, (יחד עם עוד חמישה דברים), נבראו שניהם, עוד קודם לבריאת העולם (פסחים נד ע"א). ואפילו למנשה גדול החוטאים נעשתה חתירה תחת כסא הכבוד לקבלו בתשובה. (רות רבה ה ב בעקבות ירושלמי סנהדרין י). דמות השור שבמעשה המרכבה הראשון של יחזקאל (פרק א פסוק י), שממנה אולי חטאו בני ישראל במעשה העגל (שמות רבה מה ב ועוד), נשמטה במעשה המרכבה השני (פרק י פסוק יד) ובמקומה באה דמות הכרוב שגם הוא אדם (צעיר). חז"ל לא חששו מהאנשה זו של הקב"ה. דמות האדם בכסא הכבוד היא קריאה לתשובה!

¹¹ רב אידי היה רגיל ללכת שלושה חודשים לעסקיו (אורחא – בשיירה) ויום אחד בבית המדרש וקראו לו חובשי בית המדרש (רבנן, התלמידים?): תלמיד של יום אחד.

¹² חלשה דעתו של רב אידי וקרא על עצמו את הפסוק באיוב "שְׁחַק לְרַעְהוּ אֶהְיָה" ובמשתמע מכך שהייתה זו הקפדה גדולה על "רבנן", אותם שכינו אותו: תלמיד של יום אחד. ר' יוחנן חש בהקפדה זו (האחרים נראה לא חשו), וחשש שהתלמידים יענשו. זהו ר' יוחנן שהקדשנו [גיליון מיוחד](#) על הקפדותיו הוא.

¹³ אם נרצה לדרוש את הפסוק: "ואותי יום יום ידרשון" לחומרה, הרי לנו גם מדרש שמות רבה מב ז וכן דברים רבה (ליברמן) על הפסוק: "אחד עשר יום מחורב", שבני ישראל עבדו את הקב"ה באמת, רק שני ימים. אבל אנחנו מבקשים לדרוש ביום הדן לזכות ולא לחובה. המשותף לשתי הדרשות במסכת חגיגה הוא הרעיון שיום אחד בשנה יכול לשקף את השנה כולה. לעבירה – כמו בחטא המרגלים, או למצווה ותורה, כמו רב אידי, שעסק בסחורה לפרנסת בני ביתו וגידל את יעקב בנו לגדול בתורה, הוא רבי יעקב בר אידי שנזכר במקומות רבים בתלמודים הבבלי והירושלמי (ספרנו כ- 150), ובא פעם בשלושה חודשים ליום לימוד בבית המדרש. הרעיון של יום אחד שמקרינ לשנה שלמה הוא גם ביסוד יום הכיפורים. ואגב, נגענו גם במוטיב של בין אדם לחברו, שהרי זה כל הסיפור כאן. האם הסתפק ר' יוחנן בדרשה זו או שגם גער בתלמידים ונף בהם? האם כפה עליהם לבקש סליחה מרב אידי?

¹⁴ ליברמן מסביר שמתעלפין הוא מתחלפים. כפי שהתוספתא ממשיכה להסביר.

¹⁵ ליברמן מסביר שלא יהיו צבים ברעב היינו נפוחים מרעב.

¹⁶ מכאן משמע שלא מדובר דווקא ביום הכיפורים, אלא בכל תענית ציבור, בכל יום צום וצעקה. ראו גם בתלמוד ירושלמי מסכת תענית פרק ב הלכה א: "אמר רבי לעזר: הכזה יהיה צום אבחרהו אלא יום ענות אדם נפשו, אין זה צום שאני חפץ בו. ואי זהו צום שאני חפץ בו? הלא זה צום אבחרהו פתח חרצובות רשעי התר אגודות מוטה הלא פרוש לערב לחמך ועניים מרודים תביא בית. מה כתיב בתריה? אז תקרא וי' יענה וגו'. אמר רבי שמעון בן לקיש כתיב: ואיד יעלה מן הארץ - עלה שבר מלמטן מיד הגשמים יורדין". היינו שמדובר בתענית על הגשם. האיד היינו הגשם יעלה מהצום והתענית שבארץ. אפשר שהיו קוראים בכל תענית ציבור לא רק את ישעיהו נה (דרשו) אלא גם את הפרקים שלנו (נז, נח) והחיבור ליום הכיפורים הוא מאוחר יותר, בעקבות הברייתא במגילה, בה פתחנו, שייחודה הפטרה זו לצום יום הכיפורים. ראו אגב גלגול דרשה זו לאיכה רבה ג על הפסוק: "נחפשה דרכינו ונחקרה".

מדרש תנחומא (בובר) בראשית כח – הלא זה צום אבחרהו

ר' אליעזר ור' יהושע, ר' אליעזר אומר: "ימים יוצרו ולא אחד בהם".¹⁷ אמר הקב"ה: היום הזה אני גואל את בני ממצרים, וביום הזה אני קורע את הים ומפיל שונאיהם, ביום הזה אני נותן את התורה, ולא נשתנה יום אחד ולא נתחלף, הוי (אומר): ולא אחד בהם.¹⁸ ר' יהושע אומר: ולו אחד בהם - מימים שברא הקב"ה בחר לו אחד מהם, ואיזה הוא? זה יום הכיפורים, שנאמר: "הלא זה צום אבחרהו" (ישעיה נח ו). דבר אחר: ולו אחד בהם, זה יום השבת, שנאמר: "על כן ברך ה' את יום השבת ויקדשהו" (שמות כ י).¹⁹

בבא בתרא דף ט עמוד א – מזון או כסות

אמר רב הונא: בודקין למזונות ואין בודקין לכסות.²⁰ ... סברא, האי קא מבזי והאי לא קא מבזי ... קרא: "הלא פרוש לרעב לחמך" בְּשִׁיין כתיב, פְּרוֹשׁ והדר הב ליה, והתם כתיב: "כי תראה ערום וכסיתו" ... לאלתר.²¹ ורב יהודה אמר: בודקין לכסות ואין בודקין למזונות ... סברא, האי קמצערא ליה והאי לא קמצערא ליה ... קרא, הכא כתיב: "הלא פרוס לרעב לחמך" - פרוס לאלתר ... והתם כתיב: "כי תראה ערום וכסיתו" - כשיראה לך.²² תנן התם: אין פוחתין לעני העובר ממקום למקום מככר בפונדיון, מארבע סאין בסלע; לן - נותנין לו פרנסת לינה. ... שבת - נותנין לו מזון שלש סעודות. תנא: אם היה מחזיר על הפתחים - אין נזקקין לו.²³ ההוא עניא דהוה מחזיר על הפתחים דאתא לקמיה דרב פפא, לא מזדקיק ליה. א"ל רב סמא בריה דרב יבא לרב פפא: אי מר לא מזדקיק ליה, אינש אחרינא לא מזדקיק ליה, לימות ליה? והא תניא: אם היה עני המחזיר על הפתחים - אין נזקקין לו! א"ל: אין נזקקין לו למתנה מרובה, אבל נזקקין לו למתנה מועטת.²⁴

ותטיב לנו החתימה

מחלקי המים²⁵

¹⁷ ר' אליעזר ור' יהושע דורשים את הפסוק בתהלים קלט טז: "גִּלְמֵי רָאוּ עֵינֶיךָ וְעַל סִפְרְךָ כָּלָם יִכְתְּבוּ יָמִים יֵצְרוּ וְלֹא וְלֹא אֶחָד בָּהֶם", "ולא" כתיב, "ולו" קרי (בדומה לדרשה "בצרתם לא/לו צר"). פסוק זה נדרש במקומות רבים על אדם הראשון, שרשרת הדורות והדין. ראו בראשית רבה כד שהבאנו לעיל. ראו פרק קלט כולו בספר תהלים, עליו זכינו לדרוש ולהרחיב בדברינו [פליאה נשגבה ממני](#) בראש השנה. ראו גם [אחור וקדם צרתי](#) ביצירת האדם בפרשת תזריע.

¹⁸ ר' אליעזר דורש את הכתיב, ולא, היינו, שאין יום אחד משתנה או מתחלף בחברו. לכל יום הייעוד והמועד והתפקיד שלו.
¹⁹ ר' יהושע דורש את הקרי, ולו, היינו, שיש לקב"ה יום מיוחד בשנה, לפי הדרשה הראשונה זה יום הכיפורים, והסיוע בא מהפסוק שלנו: "צום אבחרהו". ראו תוספות יום טוב מסכת יומא פרק ב משנה ב: "וכן מיוסד בסליחה דמוסף יום כפור. מתחלת איך אשא ראש וכו' ובטלו הפייסות בצום המובחר". ראו פיוט זה מאת שמעון בר יצחק במחזור יום הכיפורים של גולדשמידט עמוד 504. צום אבחרהו הפך לצום המובחר הוא יום הכיפורים. ובספר הרוקח הלכות יום הכיפורים סימן רטז מצא לכך סמך בגימטריא: "הלא ז"ה צום אבחר"הו בגימטריא יום הכפורים". ובספר המנהיג הלכות צום כיפור עמוד שני: "ואחרי התפילה מוציאין שתי תורות וקורין ששה באחרי מות פרשת קרבנות היום, ומפטיר קורא ובעשור לחודש ומפטירים בישעיה (עד) כי כה אמר יי' רם ונישא עד כי פי יי' דיבר. לפי שכתוב בו הלא זה צום אבחרהו ולהכריז ולהזהיר על התשובה". ויש גם ראשונים ואחרונים שמסתמכים בנושא זה על רש"י על הגמרא במגילה שהבאנו לעיל: "כי כה אמר רם ונישא" - ואמר: סולו סולו שמדבר במידת התשובה: הלא זה צום אבחרהו". הגם שכל יום וכל יום תענית וצום הוא טוב לתשובה, כדברי רמב"ם בהלכות תשובה פרק ב הלכה ו: "אף על פי שהתשובה והצעקה יפה לעולם, בעשרה הימים שבין ראש השנה ויום הכפורים היא יפה ביותר ומתקבלת היא מיד שנאמר דרשו ה' בהמצאו, במה דברים אמורים ביחיד אבל צבור כל זמן שעושים תשובה וצועקין בלב שלם הם נענין שנאמר כה' אלהינו בכל קראנו אליו". על משקל זה אפשר אולי לומר שכל צום בו מקיימים: "פֶּתַח חֲרָצִבוֹת רָשָׁע הַתֵּר אֲגָדוֹת מוֹטֵה וְשֹׁלַח רְצוּצִים חֲפָשִׁים וְכָל מוֹטֵה תִּנְתְּקוּ: הֲלֹא פֶרֶס לָרֶעֶב וְעֲנִיִּים מְרֻדִים תִּבְיֵא בֵּית כִּי תִרְאֶה עֶרֶם וְכִסִּיתוּ וּמִבְּשָׁרְךָ לֹא תִתְעַלֵּם", הוא צום אבחרהו. ועדיין יש יום בשנה, כפי שאומר ר' יהושע שהוא "לו אחד", הוא צום המובחר.

²⁰ גבאי צדקה בודקים או לא בודקים את מי שבא לבקש צדקה אם הוא באמת עני וזקוק.

²¹ רב הונא מביא ראייה כפולה לשיטתו שבודקים את מי שבא לבקש מזון אבל אין בודקים את מי שבא לבקש בגד: מסברא, שמי שאין לו בגד הוא מתבזה. ומהפסוק, שכתוב "פרוס לרעב לחמך" - סמך היא כמו ש"ן וש"ן היא כמו ש"ן, היינו שצריך לפרש, היינו לבדוק את הרעב. ואין לבדוק את המבקש בגד כי כתוב: "כי תראה ערום" ומיד "וכיסיתו".

²² רב יהודה מביא סברא נגדית, שהרעב מצטער יותר וגם את הפסוקים הוא דורש בדיוק הפוך: לפרוס לחם לרעב - מיד, אך להלביש כסות, רק אחרי ש"תראה", היינו שתבדוק. והסיכום שם כרב יהודה: "אמר כסוני - בודקין אחריו, פרנסוני - אין בודקין".

²³ עד כאן משנה במסכת פאה ותוספת ברייתא עליה שתמציתה הוא שעניים שמתפרנסים מקופת הצדקה שבעיר אינם רשאים גם לחזר על הפתחים ולעבור מבית לבית לבקש צדקה (וכנראה גם ההפך, או מקופת צדקה או מדלת לדלת אבל לא שניהם).

²⁴ עני שחזר על הפתחים בא לרב פפא להתפרנס גם מקופת הצדקה ורב פפא (שהיה גבאי צדקה) סירב לו עפ"י ההלכה שראינו. רב סמא תמה על מעשה זה של רב פפא וכשה עונה לו שכן היא ההלכה, הוא משיב לו: אם אתה לא תיתן לו, גם אחרים לא יתנו לו ואז ימות אותו עני! אפשר אגב שהמקרה היה הפוך, שהעני התפרנס מקופת הצדקה ואח"כ גם חזר על הפתחים. ואולי סירב להתפרנס מקופת הצדקה והעדיף לחזר על הפתחים. ומעשה שהיה בישיבת פוניבז' בימי הרב שלמה יוסף כהנמן זצ"ל שאשתו הרבנית בקשה למנוע הטרת התלמידים מלימודם ומינתה שוער בדלת הכניסה לבית המדרש שנתן לכל עני שבא סכום מסוים בעבור כל בני הישיבה ובלבד שלא ייכנס לבית המדרש ולא יפריע לבחורים מלימודם. עני אחד קיבל את הסכום הכולל ואח"כ נכנס לבית המדרש ועבר מבחור לבחור. וכשהחלה הרבנית את הדבר לפני בעלה, ענה לה שאין בידו למנוע את הדבר.

²⁵ מים מותרים לשתיה מלוא לוגמיו גם ביום הכיפורים.